

Kecskeméti Gábor: Más szempontok szerint világítjuk át az életműveket

Új magyar irodalomtörténet

Átfogó magyar irodalomtörténet ötven esztendeje jelent meg, még a szocialista kultúrpolitika éveiben. Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében most új tudományos szintézisen dolgoznak. Vajon újra kell-e írni a magyar irodalom történetét, és ezzel megváltozhat-e a kánon? A tét nem csekély. Aki kimarad, eltűnhet a magyar köztudatból.

Hanthy Kinga

– Hét-nyolc éve vetődött fel a gondolat: át kellene tekinteni a nemzetközi példákat, amelyek segítséget adhatnak mind terjedelmi, mind módszertani szempontból a korszerű magyar irodalomtörténet megírásához – mondja Kecskeméti Gábor, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének igazgatója. – Világossá vált, hogy három egyenlő terjedelmű részben gondolkodva fogjuk elkészíteni a munkát. A régiség irodalma a XVIII. századig tart, ezt követi a XIX., majd a XX. század. Mindhárom időszak két-két kötet terjedelmű lesz. Az 1964 és 1966 között megjelent magyar irodalomtörténetünk is hatkötetes volt. Folytatása, A magyar irodalom története 1945–1975, amely részben felülírta, részben kiegészítette az előző vállalkozást, 1981 és 1990 között jelent meg, szintén hat kötetben.

– **Szükség van egyáltalán arra, hogy terjedelmen gondolkodjanak? Lesz még vevő, igény a nyomtatott verzióra?**

– A mű csak akkor tudja praktikusán teljesíteni a feladatát, ha kézbe vehető, ha tanár, diák vagy a művelt nagyközönség forgathatja is. Ehhez mérték tartó terjedelem és egységes szerkezet kell. Lesz digitális változata, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy az elkényelmesíti a szerzőket, hiszen nincs terjedelmi korlát, valamint bármikor bele lehet nyúlni. A digitális forma természetesen frissíthető, javítható és kommentálható is.

– **A legnagyobb tét nyilván az, ki kerül be az új magyar irodalomtörténetbe. Aki benne lesz, és itt elsősorban a kortársakra gondolunk, azt szinte már megsimítja a halhatatlanság fuvallata. Lehet öltre menő viták nélkül is névsort alkotni?**

– Az első két időszak tervei előrehaladott állapotban vannak, lezajlott róluk a szakmai vita is. A korszakszerkesztők kiváló munkát végeztek, ter-

veiket a szerzőként felkérni tervezett külső munkatársak is lelkesen fogadták. Hasonló, országos szakmai egyeztetés az utolsó periódusról, a XX. századról viszont még nem volt. Itt élesebb viták várhatók, majd a végső, főszerkesztői döntések elkerülhetetlenek és nagyobb súlyúak. Az Irodalomtudományi Intézet 1956 januárjában alakult meg, és ezzel kezdődött el Magyarországon az egységes alapelvek szerint koordinált irodalomtörténeti munka. Mindössze nyolc évvel később szintézissel előállni komoly eredménynek számított. Épp az idő rövidsége miatt azonban számos alapkutatásra akkor nem volt mód, sok szöveg maradt még olvasatlan. Most érkezett el az ideje, hogy néhai Tarnai Andor professzor kezdeményezését követve megíródjon az irodalmi gondolkodás története is, megtörténjen az elvek, kritikai normák, poétikai-retorikai rendszerek leírása. 1964 óta új ismeretek özöne keletkezett, számos fontos mű születésének idejével, szerzőjével, hatásával kapcsolatban alapvetően változott meg a szakmai közfelfogás. Tanulmányok, kritikai kiadások születtek, ezek eredményeit fel kell használnunk. A mozaikkockákat össze kell illesztenünk.

– **Az irodalmi fogyasztó hajlamos aszerint megítélni egy szerzőt, hogy milyen hosszú cikk jut neki a szakirodalomban. Pedig lehet, hogy csak szorgalmas volt.**

– Ez a jelenség a lexikonra jellemző, amely műfaj e tekintetben a probléma megkerülése, a kapcsolódás nélküli, súlyozatlan, elemi információk közzétevője. Nálunk is felmerült, legyen-e a szerzőkről portréfeldolgozás. Arra juttunk: fontos, hogy egy-egy író kiket olvasott, miben haladta meg a korát, mit gondolt, milyen hatások érték és milyen hatása volt. Zrínyi Miklós hadvezéri működése kevésbé fontos nekünk, annál inkább az, hogy az eposzában kiket és miben imitált, milyen elvek és hatások szerint írt. Kell életrajz is, de ebben sem az esetlegességek dominálnak, hiszen egyes generációknak tipi-

Fotó: MTA BTK Irodalomtudományi Intézet

kus az életpályája. Gondoljunk csak a külföldi egyetemeken tanult értelmiségre: soha nem vágta el a köldökzsinórt az anyaintézményüktől, annak tudományos pozíciója és műveltségszerkezete egész pályájukat meghatározta. A kánon átalakításáról kérdezett. Már az is annak tekinthető, hogy más szempontok szerint világítjuk át az életműveket, hiszen azok összességéből rajzolódna ki az arányok.

– **A XIX. század eleji korszakhatár csak történelmi vagy szellemi fordulónak is tekinthető?**

– A korszakhatárt nem a századforduló indokolja, hanem az irodalom alapvető átalakulása. A romantika hatására az irodalom az élményszerzés műfaja lett, előtérbe került a személyes írói fel tárulkozás, az ihletett pillanat eredetisége, az olvasók részéről pedig a katarzisz, az emelkedett lélekállapotú befogadás. Mindez a régiség irodalmában nem így működött, ott az imitáció, a klasszikusok idézése, a velük való versenyre kelés volt a fontos, továbbá a vendégszövegekre való ráismerés öröme.

– **Mi újat lehet még mondani a XIX. századról?**

– A korábbi irodalomtörténet marxista ideológiai építmény volt, amely a társadalmi osztályok törekvéseire figyelt kultúrájuk leírásakor is. A hatvanas évek közepén kemény volt a diktatúra, erősek az ideológiai elvárások. Ez 1990-ig ugyan némileg enyhült, de el nem tűnt. A pártközpont még a nyolcvanas években is „a Magyar Népköztársaság irodalomtörténetének” megírását várta volna el. Mivel az irodalmárokat igyekeztek nagyobb távolságot tartani ettől a kívánalomtól, senkit sem kielégítő megoldások születtek. Amikor 1990-ben a második széria utolsó kötete megjelent, az már szomorú anakronizmusként hatott. A most születő irodalomtörténetben a társadalmi küzdelem helyett a kollektív tudatformák, a modern nemzetfogalom és ennek nyomán a nemzeti irodalom kialakulása adja a meghatározó vizsgálati szempontot. Az irodalmi tevékenység évszázadokon keresztül kollektív jellegű, közösségi eszmények vannak rá hatással. A fordulópontot az 1896-os mil-

lenniumi ünnepségek jelentik, amelyek csúcsra járatták a magyar nemzeti történelem ideológikus kifejezésének kívánalmát. És egyben ki is üresítették. Megjelentek azok az írók, akik ezt már nem értékelték, nem élték át, hiszen az iparosodás, az urbanizáció más életformákat alakított ki, ezekkel pedig új szellemi irányzatok születtek, új ízlés, a művészetben szimbolikus alkotásmód, a lélek belsejére figyelő szemléleti formák. Nem volt többé érvényes, hogy közös érzésekben osztozva tekintettek volna a magyar történelemre.

– **Továbbhaladva az időben, már a XX. század első felének megítélésével is lehetnek gondok, csak hogy a Nyíró József vagy Tormay Cécile körüli vitákat idézzük. Az idő haladtával egyre érzékenyebb kérdések vetődnek fel, nem beszélve a kortársak megítéléséről, amihez talán nincs is meg a kellő időtáv.**

– Kétségtávol a XX. század a legbonyolultabb, ennek koncepcióján az intézeten belül a modern magyar irodalmi és az irodalomelméleti osztály, illetve azok vezetői dolgoztak. Fontos szerepet kap benne az esztétizáló, majd a hagyományörző modernség kategóriája. Ez érvényes fogalmi keret a Nyugat körüli irodalom leírására, de az ezzel egy időben létező másfajta irodalmi alkotás- és gondolkodásmódok megragadására nem alkalmas maradéktalanul. A koncepció e része tehát még bizonyosan változni fog. Nem erős ideológiai elkötelezettség kell egyébként a XX. század irodalmának megírásához sem, hanem az irodalomtudomány szempontjainak az érvényesítése. A kánonteremtés, a kultikus beszéd az irodalomtörténetnek nem a módszere, sokkal inkább a tárgya. A következőkben a kortárs irodalom történetével kapcsolatban még nyilván erős viták várhatók.

– **Nem tart-e attól, hogy a nagyközönség számára nehezen érthető szövegek születnek, hiszen egy mai irodalomelméleti munka, de még sokszor egy könyvkritika sem egyszerű olvasmány?**

– A célközönség a középkorú, a kultúra iránt érdeklődő orvos, ő a művelt nagyközönség szimbóluma. Neki készül a magyar irodalom története.